

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ: АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ ДОКУМЕНТІВ І ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

У статті проаналізовано основні міжнародні документи, що пов'язані з інклюзивною освітою; представлена українська законодавча база освіти осіб з особливостями психофізичного розвитку.

Ключові слова: діти з особливостями психофізичного розвитку, навчально-виховний процес, інклюзія, інклюзивне навчання, особливі освітні потреби.

У більшості країн Західної, а тепер і Центральної Європи відбуваються докорінні зміни у законодавстві, розумінні та забезпеченні якісної освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Рух назустріч інклюзії охоплює низку змін на рівні цілого суспільства та малої громади, які супроводяться розробленням правових норм на міжнародному рівні.

Згідно зі статутом Організації Об'єднаних Націй, Всесвітньою декларацією про права людини, діти-інваліди мають рівні права і можливості з іншими людьми. Конвенція про права дитини та Декларація про права інвалідів, ухвалені Генеральною асамблеєю ООН, серед пріоритетів визначають право дитини з особливими потребами на освіту, медичне обслуговування, професійну підготовку та трудову діяльність. Ці та інші міжнародні документи спонукають кожну державу до узгодження національного законодавства з основними положеннями означених документів.

В основі інклюзії лежить право людини на освіту, проголошене у **Всесвітній декларації прав людини**.

— **Всесвітня декларація прав людини, 1948р.**

Гарантує право на безкоштовну і обов'язкову освіту для всіх дітей:

«Кожен має право на освіту...освіта має бути спрямована на розвиток людської особистості та посилення поваги до прав людини та основних свобод...» [4].

— **Декларація прав дитини, 1959 р.**

Принцип 5. Дитина, яка є неповноцінною у фізичному, психічному або соціальному відношенні, повинна забезпечуватися спеціальним режимом, освітою і піклуванням, необхідним зважаючи на її особливий стан.

Принцип 10. Дитина має бути захищена від практики, яка може захочувати расову, релігійну або будь-яку іншу форму дискримінації. Вона повинна виховуватися в дусі взаєморозуміння, терпимості, дружби між народами, миру й загального братерства, а також у повному усвідомленні, що її енергія та здібності мають бути присвячені служінню на користь інших людей.

— **Конвенція ООН «Про права дитини», 1989 р.**

(ратифікована Україною у 1991 р.)

Важливими є положення про право дитини не зазнавати дискримінації, зазначене у статті 2 та статті 23. Зокрема, у статті 23 йдеться, що дитина з особливими освітніми потребами повинна мати: *«доступ до освіти, виховання, медичного обслуговування, реабілітаційних послуг, професійної підготовки, максимально можливої соціальної інтеграції та індивідуального розвитку, включаючи його чи її культурний та духовний розвиток».*

«Держави-учасниці визнають, що неповносправна в розумовому або фізичному відношенні дитина має вести повноцінне й достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють відчуттю впевненості в собі й полегшують її активну участь у житті суспільства» [4].

У статті 29 зазначається, що освіта дитини має бути спрямована на розвиток особи, талантів, розумових і фізичних здібностей дитини в найповнішому обсязі, освіта повинна сприяти розвитку потенціалу дитини в усіх сферах.

Логічним наслідком цих документів є те, що всі діти мають право на освіту, яка не дискримінує їх у жодних сферах, таких як етнічні, релігійні, статеві, мовні відмінності, економічне становище, особливі потреби.

Підхід до освіти на основі прав ґрунтується на трьох принципах:

1. Доступність і обов'язковість освіти.
2. Рівність, інклюзія та відсутність дискримінації.
3. Право на якісну освіту.

— *Всесвітня декларація «Освіта для всіх», 1990 р.*

Освіта для всіх означає гарантію всім дітям їхнього права на доступ до якісної базової освіти.

— *«Стандартні правила ООН щодо зрівняння можливостей інвалідів», 1993 р.:*

- містять заклик до всіх держав зробити освіту осіб з фізичними та розумовими вадами невід'ємною частиною системи освіти;
- зауважують, що для того, аби втілювати інклюзивну освіту, держави мають застосовувати гнучкі навчальні програми, які можна адаптувати до різних потреб дітей;
- зосереджують увагу на тому, що необхідно впроваджувати безперервне навчання вчителів та надавати їм всебічну підтримку;
- зазначають, що місцеві громади мають формувати ресурси для забезпечення такої освіти.

— *Саламанкська Декларація, 1994 р.*

Містить заклик до урядів всіх країн затвердити на законодавчому рівні принцип інклюзивної освіти та приймати до загальноосвітніх шкіл усіх дітей, якщо немає виняткових випадків, які унеможливають це.

— *Саламанкська декларація і План дій, 1994 р.*

Головною темою цих документів є інклюзія, що має на меті докорінні реформи в загальноосвітніх закладах — сформувати Школу для всіх.

Таким чином, було запропоновано, щоб інклюзія стала загальною формою освіти, а спецшколи або спецкласи існували для виняткових ситуацій. Положення Декларації спонукають уряди до розвитку інклюзивної освіти, а саме: до докладання більших зусиль для розвитку дошкільних стратегій та професійної освіти, забезпе-

чення організації та реалізації програм підготовки педагогів і підвищення їхньої кваліфікації з огляду на принципи інклюзивної освіти.

— *Програма дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами, 1994 р.*

Мета програми полягає в тому, щоб слугувати основою для вироблення політики й спрямовувати діяльність урядів, міжнародних організацій, національних установ з надання допомоги у реалізації положень Саламанкської декларації. Кожна особа з проблемами розвитку має право виявити власні побажання щодо своєї освіти в тій мірі, в якій це може бути точно встановлено. Батьки користуються невід'ємним правом на те, щоб з ними консультувалися стосовно форм освіти, які б найкращим чином відповідали потребам, обставинам життя чи сподіванням їхніх дітей.

Зважаючи на те, що в європейських країнах здобуття освіти неповносправними відрізняється, зокрема, з урахуванням розвитку та розгалуження системи спеціальних навчальних закладів, у «Програмі дій» означено, що в країнах з добре відлагодженою системою спеціальної освіти осередки інклюзивного навчання можна організувати на базі спеціальних закладів, оскільки їх персонал має необхідний досвід у виявленні таких дітей та у роботі з ними. Наразі у спеціальних школах можуть навчатися ті учні з різними вадами психофізичного розвитку, які не можуть здобувати освіту у звичайній школі.

— *Дакарська Декларація, 2000 р.*

Мета освіти тисячоліття — переконання, що всі діти матимуть доступ до обов'язкової освіти до 2015 р., — ставить в центр уваги осіб з певними обмеженнями.

— *Конвенція ООН щодо осіб з особливими потребами 2005 р.*

Обстоює права людей з особливими потребами на освіту без будь-якої дискримінації.

Низка досліджень, які проводила **ОЕСД (Організація Економічної Співпраці та Розвитку)** у різних країнах, забезпечила такі основні висновки:

а) концепція соціальної справедливості, яка ґрунтується на правах людини, зазначає: всюди, де це можливо, діти з особливими потребами мають навчатися у загальноосвітніх, а не в ізольованих навчальних закладах;

б) різноманітні національні підходи до залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх закладів забезпечують цінний досвід для ширших дебатів про освітню різноманітність і справедливість.

Виходячи із концепції соціальної рівності і справедливості, учні з особливими освітніми потребами мають досягти таких самих навчальних результатів, як і їхні однолітки.

Підхід, що базується на правах людини, має забезпечувати прогрес і, відповідно, оцінювання індивідуального прогресу упродовж засвоєння навчальної програми.

Ратифікація міжнародних декларацій, що засвідчували рівність прав на здобуття освіти всіма без винятку, засудження сегрегації будь-якої форми спонукали світову спільноту до прийняття законодавчих актів, які сприяли організаційній перебудові освітньої галузі у напрямку впровадження інклюзивного навчання.

В статье проанализированы основные международные документы, связанные с инклюзивным образованием; представлена украинская законодательная база образования лиц с особенностями психофизического развития.

Ключевые слова: дети с особенностями психофизического развития, учебно-воспитательный процесс, инклюзия, инклюзивное обучение, особые образовательные потребности.

The article analyzes basic international on inclusive education. The legislative framework for education of persons with physical and mental disabilities is presented.

Key words: children with special psychological and physical needs, educational process, inclusion, inclusive education, special educational needs.

Література

1. Аналитические материалы Комитета ООН по правам ребенка. Российские НПО и права детей в России. — М., 2000. — 245 с.
2. Саламанкская декларация. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, приняты Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество. Саламанка. Испания, 7-Ю июня 1994 г. - К., 2000. - 21 с.
3. Дименштейн Р. П., Парикова И. В. Интеграция «особого» ребенка в России: законодательство, практика и перспективы. Особый ребенок: исследования и опыт помощи, 2000. — Вып. 3. — С. 27—64.
4. Лансдаун Д. Этот мир принадлежит и нам! / Доклад о жизни детей-инвалидов для специальной сессии Генеральной Ассамблеи ООН по проблемам детей. Нью-Йорк, сентябрь, 2001. — 65 с.